

Sara Vidmar

RAZUMEVANJE EBENEZERJA SCROOGA S PERSPEKTIVE PSIHOLOGIJE

Ebenezer Scrooge, glavni antagonist zgodbe *Božična pesem*, že skoraj 200 let navdušuje bralce, literarne kritike in raziskovalce po svetu. Ker gre za psihološko zelo kompleksen književni lik, sem poskušala Scroogevo delovanje razložiti z več različnih zornih kotov. V nadaljevanju najprej podajam kratek oris namena nastanka novele *Božična pesem*, nato sledi krajši povzetek zgodbe. V osrednjem delu se osredotočam na analizo besedila z uporabo različnih psiholoških konceptov in teorij; njene rezultate sem strnila v zaključku. Ne glede na psihološko kompleksnost Scroogevega lika pa moram vendarle opozoriti, da gre le za izmišljeni, književni lik, za katerega nimamo dejanskih podatkov o tem, kako bi se obnašal, razmišljal in čustvoval, vendar to ne zmanjšuje pomena psihološke analize Dickensonovega dela, saj pričujoči književni lik zrcali občečloveške lastnosti, s tem pa tudi mehanizme in procese, ki jih opisujejo sodobne psihološke teorije.

The well known Ebenezer Scrooge, chief protagonist of the novella *A Christmas Carol* by Charles Dickens, has enjoyed great popularity among readers, literary critics and researchers for almost 200 years. The story being about a highly complex literary character, I tried to highlight him from different points of view, beginning with a brief outline of the purpose of the novella's creation, and following with a short summary of the plot. My main focus is text analysis, based on the application of different psychological concepts and theories, summarized in the concluding part of the paper. Regardless of the psychological complexity of Ebenezer Scrooge it should nevertheless be pointed out that his is a fictional literary character, whose actual behaviour, mentality and emotions remain unknown to readers; however, this does not lessen the significance of psychological analysis of Dickens' work, the literary hero mirroring all the general human qualities, including the mechanisms and processes, described by the contemporary psychological theories.

Uvod

V 19. stoletju je Velika Britanija dominirala na svetovnem trgu kot najpomembnejša kolonialna sila. Charles Dickens je z izdajo *Božične pesmi* (angl. *A Christmas Carol*) leta 1843 podal kritiko takratne viktorijanske družbe in njene (ne)moralne drže, posebno njene dvoličnosti: premožnejši, polni pohlepa, hkrati pa brezbrizni v odnosu do revnih. Dickens se je prvotno namenil napisati politični pamflet, s katerim je želel opozoriti na družbene nepravilnosti, vendar se je kasneje premislil in odločil napisati knjigo (Broich 2016). V začetnem obdobju Dickensonovega pisanja je bila psihologija še v povojih, saj je Wilhelm Wundt prvi psihološki laboratorij

ustanovil šele leta 1879. Čeprav so se proti koncu 19. stoletja izoblikovale tri večje psihološke smeri – psihoanaliza (Sigmund Freud), funkcionalizem (William James) in strukturalizem (Wilhelm Wundt) –, se je že »viktorijska psihologija« zanimala za človekovo vedenje, zaradi česar se je spremenilo razumevanje subjektivnosti. Človeški »jaz« se ni več nahajal v zunanosti, ampak v notranosti, kjer je težko dostopen celo posameznikovi zavesti. Posledično so veliko zanimanja žela tudi področja spanja, sanj in halucinacij (Shuttleworth 1996).

Dickens se je prav tako zanimal za notranje sile, ker je potlačitev hkrati razumel kot ključ do odrešitve (Clarke 2009). V njegovem pisanju in oblikovanju književnih junakov pa je posebna pozornost namenjena rutini in navadam. Skozi njegovo prozo je razvidno predvsem to, da književni junaki z močnimi posebnostmi in navdami oblikujejo osnovo svojega značaja (Vrettos 2000). Podobno se pokaže tudi pri branju *Božične pesmi* (Dickens 1843), kjer je Scroogevo delovanje do potankosti opisano kot rutinirano – tudi na božični večer, tako kot vsak večer, gre na melanholično večerjo v isto melanholično gostilno (Dickens 1843). Ker so navade že avtomatične, nezavedne, je potrebno določeno rutino razbiti (Vrettos 2000), na primer z obiskom treh božičnih duhov. Dickens je namreč verjel, da se navade in sočutje nahajajo na nasprotnih si polih – ukoreninjene navade in rutine človeku preprečujejo občutiti sočutje do drugega (Vrettos 2000). Slednje je razvidno takoj na začetku novele, kjer je hladen Scrooge, utrjen v svojem načinu življenja, odporen na dobrodušne poteze svojega nečaka in prizadevanje dobredelnih organizacij, da bi Scrooge daroval za tiste, ki se borijo za preživetje.

Ebenezer Scrooge se kot književni lik spremeni iz sebičnega in neprijetnega v prijaznega in dobrodušnega možakarja v obsegu približno stotih strani. V ta namen sem v spodnji analizi poskušala nasloviti Scroogevo delovanje in le-to razložiti s pomočjo psihološke stroke.

Božična pesem (Dickens 1843)

Ebenezer Scrooge je predstavljen kot sebičen, zagrenjen starejši možakar, ki svoj predbožični večer preživlja v službi. Čeprav ga nečak Fred povabi na družinsko večerjo, ga Scrooge zavrne. Pred zaključkom delovnika obiščejo Scrooga tudi člani dobredelne organizacije, ampak jih glavni antagonist zgodbe zavrne z jeznimi besedami, naj ga že vendarle pustijo pri miru. Poleg tega zavrne še prošnjo svojega pomočnika Boba Cratchita, da bi le-ta božič preživel s svojo družino. Taisti večer pa Scrooga obišče Jacob Marley, soustanovitelj posojilnice (angl. *creditor*), ki je že sedem let mrtev – prikaže se mu kot duh, ki je obsojen na večno tavanje; obložen s težkimi verigami mu napove prihod treh duhov.

Scrooga kot prvi obišče duh božične preteklosti in ob videnem občuti mnogo čustev, v jok pa ga spravi predvsem njegov zanemarjeni jaz preteklosti. Kot drugi ga obišče duh sedanosti, ki mu prikaže radosti praznovanja božiča. Scrooge tako »obišče« hišo družine svojega pomočnika Boba, kjer ga najbolj prizadene pogled na bolehnega in pohabljenega malega Tima Cratchita. Scrooga kot zadnji obišče duh prihodnosti. Pokaže mu prizor ljudi, ki se med seboj pogovarjajo o smrti nekoga, vendar Scrooge ne ve, koga. Ko se znajde na neznanem pokopališču, pa na grobu prepozna svoje ime. Pretrese ga spoznanje, da za njim nihče ne žaluje – ljudje so le olajšani, da ga ni več. Da bi spremenil svojo prihodnost, se zaobljubi, da bo

odslej deloval v božičnem duhu. Scrooge se zbudi na božični dan in izpolni svojo obljubo. Nameni se darovati v dobrodelne namene in obdariti druge ljudi (npr. kupi največjega purana za družino Cratchit). Pri tem se pokaže kot povsem drugačen človek; kot zelo dobrodušen in človekoljuben, kakršnega se je mesto spominjalo še dolgo po njegovi smrti.

Čeprav je zgodba na videz enostavna, sta Scroojev lik in dogajanje v zgodbi psihološko zelo kompleksna, zaradi česar sem se zgodbo odločila podrobneje preučiti in razumeti s pomočjo več (psiholoških) teorij. Nekatere izmed njih (npr. teorija psihosocialnega razvoja po Eriku Eriksonu, teorija moralne spremembe) so uporabili že nekateri drugi avtorji (npr. Knobel 2019, Thomas in Deepti 2016), njihove ugotovitve pa bom z argumenti poskušala razširiti še na druge teorije in koncepte. Tako se bom naslonila na teorijo navezanosti, teorijo skupinske socializacije in Eriksonovo teorijo psihosocialnega razvoja, obenem pa bom nekaj pozornosti namenila tudi konceptom pohlepa, krivde in sočutja, vidiku predelovanja lastnih spominov ter možnosti uspešne moralne spremembe in spreobrnjenja, kot ju je doživel Scrooge.

Analiza

Obdobje krize

Ebenezerja Scrooga na začetku zgodbe spoznamo kot hladnega moža, ki ga nič ne more ganiti, niti vročina ali mraz (Dickens 1843). Čeprav ni nikjer izrecno zapisano, koliko je star, se predpostavlja, da je že starejši (Thomas in Deepti 2016), morda zaradi neprestanega poudarjanja njegovega strogega rutinskega delovanja, rigidnosti v telesni drži, nagubanih licih, hreščečem glasu in nečimrnosti. Glede na opisano lahko prihod duhov in sledeči konflikt pojasnimo z vidika zadnjega stadija Eriksonove teorije psihosocialnega razvoja, ki nastopi v pozni odraslosti – integracija nasproti življenjskemu obupu (Erikson 1959 v Marjanovič Umek in Zupančič 2009, Thomas in Deepti 2016). Duh božične preteklosti popelje Scrooga nazaj v njegova otroška leta, s pomočjo katerih počasi obuja svoje pozabljene spomine, duh božične sedanosti pa mu nato pokaže dogajanje v zdajšnjem času – pretekle kot sedanje dogodke lahko pojmuje kot pregled življenja. Ko Scroogu naposled duh božične prihodnosti pokaže dogodke, ki so neizbežni v njegovem trenutnem delovanju (npr. smrt malega Tima), se Scrooge začne spraševati po smislu svojega življenja. Soočanje s preteklostjo in sedanostjo mu je dalo vedeti, da njegovo življenje ni tako, kot si je želel – je ničvredno in nesmiselno.

Čeprav nekateri avtorji pravijo, da je imel Scrooge pred prihodom duhov integriran ego zaradi občutka uspešnega spoprijemanja s težavami in zadovoljstva z življenjem (Thomas in Deepti 2016), menim, da temu ni tako. Scrooge je sicer izgledal kot zadovoljen s svojim trenutnim življenjem, v katerem je deloval precej avtomatično, vendar je obenem bil tudi zelo negativističen, sovražen do drugih ljudi – njegov ego je bil dezintegriran. Obisk duhov v njem sproži krizo, saj spozna, da so imela njegova dejanja posledice na življenje drugih ljudi. Zaveda se, da je delal napake, in postane obupan nad lastno usodo, ki se zdi že začrtana. Želi se poboljšati in delovati dobro, kar je opazno že drugi dan, ko se zbudi in izvede dejanja, ki so mu prej bila tuja (npr. obdarovanje ljudi). Scrooge v nadaljevanju postane eden izmed najbolj dobrodušnih ljudi, kar lahko razumemo kot razrešitev krize v smeri

integriranosti ega, saj je Scrooge vendarle našel smisel in vrednost življenja kljub njegovi končnosti.

Sovražna naravnost kot poskus samozaščite

Z nastopom industrijske revolucije v 19. stoletju je veliko družin iz srednjega sloja poslalo svoje otroke (sinove) v internate, da bi se ti lahko družili s svojimi vrstniki s premožnejšim ozadjem. Internati pa so se nahajali na podeželju. Taka izolirana lokacija naj bi pripomogla k razvoju uglednega moralnega vedenja in olajšala sam potek učenja (Kashti 1998). Scrooge je bil že kot deček poslan v internat, kjer je preživel večino svojega otroštva, verjetno tudi mladostništva. Slednje nakazuje, da je zelo verjetno tudi praznike preživel sam. Pomemben pa je prizor, kjer osamljenega Scrooga pride iskat njegova mlajša sestra Fan, ki mu zagotovi, da je oče privolil v Scroogevo vrnitev domov. Pove mu, da je oče zdaj veliko prijaznejši, da je doma kakor v nebesih (Dickens 1843).

Na opisano lahko pogledamo z dveh zornih kotov, najprej **skozi oči teorije navezanosti**. Scrooge očitno ni imel dobrega odnosa s svojim očetom. Nakazuje se, da je oče zanemarjal svojega sina oziroma se zanj ni dosti zanimal. O materi se sploh nič ne ve, zaradi česar lahko sklepamo, da je morda že pokojna. Očetova nezainteresiranost in neobčutljivost za otrokove potrebe, hladnost in čustvena nedostopnost so lahko vzrok za razvoj odklonilno-izogibajočega stila navezanosti (Bartholomew 1990), kakršnega Scrooge izkazuje v odraslosti. Za odklonilno-izogibajoči stil navezanosti je namreč značilen negativen model drugih in pozitiven model sebe, posledična odmaknjenost pa predstavlja način zaščite krhkega dela sebe pred možno nevarnostjo s strani drugih (Bartholomew 2000 v Žvelc 2021). Take osebe se počutijo dobro brez tesnih odnosov z drugimi, usmerjajo se na neosebne aspekte življenja, pomembna pa sta jim neodvisnost in samozadostnost (Bartholomew in Horowitz 1991). Z vidika *Božične pesmi* (Dickens 1843) opazimo, da se Scrooge ne želi zanašati na druge in ni mu všeč, da bi kdorkoli želel kaj od njega. Središče njegovega življenja mu predstavlja delo in kot uspešen (so)lastnik posojilnice je tudi (finančno) neodvisen in samozadosten. Z namenom zavarovati se pred razočaranjem se je izogibal tudi intimnim odnosom, hkrati pa je ohranjal občutek neranljivosti (Bartholomew in Horowitz 1991).

Predpostavljamo lahko, da je bil edini pristen odnos, ki ga je Scrooge oblikoval z drugo osebo, prav odnos s sestro Fan, zaradi česar ga je njena smrt verjetno še toliko bolj prizadela, saj je slednje morda interpretiral kot zapustitev s strani še ene pomembne osebe. Čeprav je za seboj pustila svojega sina Freda, ga Scrooge ni veliko obiskoval – celo odklanjal je vsakršna povabila. Morda se je želel odmakniti in izogniti kakršnemu koli stiku prav zaradi bolečine, ki jo je občutil ob Fanini smrti. Kot posledica odmika je počasi tudi čustveno otopel: živel je v prepričanju, da nikomur ne more zaupati, obenem pa je pozabljal spomine iz svojega otroštva, kar naj bi bila tudi značilnost za odklonilno navezane osebe (Žvelc 2021). V poznejših letih je Scrooge svoja poznanstva primarno zgradil na vzajemnih interesih, manj pa na čustveni bližini (Bartholomew 2000 v Žvelc, 2021), zaradi česar lahko kot edini prijateljski odnos označimo le njegov odnos z Marleyem, solastnikom posojilnice. Čeprav je Marley že pokojen, Scrooge še ni preimenoval posojilnice in se

ta še vedno imenuje »Scrooge in Marley«. Marley je tudi tisti, ki ga pride opozoriti pred prihajajočimi duhovi in pred večnim tavanjem, na katerega je bil obsojen tudi sam (Dickens 1843).

Drugi vidik pa sloni **na razumevanju zgodovinskega dogajanja**, ki nakazuje, da so bile generacije sinov Britancev višjega razreda najprej vzgojene s strani varušk in guvernant (Harris Rich 2007), pri svojem osmem letu pa so bili poslani v internat (Kashti 1998), v katerem so ostali naslednjih deset let oziroma do zaključka šolanja (Harris Rich 2007). Slednje nakazuje, da so dečki v resnici zelo malo časa preživeli s svojimi starši, saj posebno očetje niso tolerirali, da se njihove otroke »vidi ali sliši«, na kar kaže tudi prizor, kjer Scrooge s pomočjo duha božične preteklosti opazuje svoj pretekli jaz, ki bere ob oslabljeni luči ognja, pozabljen s strani drugih (Dickens 1843). Ko so naposled dečki le bili dovolj stari za vstop v internat, pa so svoj čas pretežno preživeli v družbi vrstnikov. Pojavi se torej vprašanje, kako je Scrooge potemtakem zrasel v odmaknjene, zagrenjene odraslega, če je bil vpliv odraslih omejen? Slednje lahko poskusimo razumeti s pomočjo teorije skupinske socializacije (Harris Rich 2007). Otrok se mora naučiti vesti tako, kakor se družbi, v kateri živi, zdi primerno. Uči pa se tako, da se poistoveti s skupino in prevzema njen odnos do stvari, način vedenja, tudi govor. Večina otrok naj bi to naredila samodejno, saj hoče biti podobna vrstnikom – če pa otrok stopi izven pričakovanega okvirja, ga vrstniki takoj opozorijo na to, lahko tudi s kaznijo (navadno s posmehom). V srednjem otroštvu otroci namreč postanejo podobnejši vrstnikom istega spola in nesprejemljivo družbeno vedenje za vrstnike istega spola se spremeni v sprejemljivejše (Harris Rich 2007). Na podlagi omenjenega se je Scrooge svojega vedenja najverjetneje naučil prav od vrstnikov v internatu, kar tudi posledično nakazuje, da je bila večina vsaj približno takih, kot je prikazan Scrooge. Ker pa se je v internatu oblikovala prav posebna otroška kultura, kakršno so pred svojimi sinovi prevzeli tudi očetje (Harris Rich 2007), je bil Scrooge zelo verjetno na las podoben prav svojemu očetju, ki je bil hladen in nezainteresiran za svojega otroka.

Pohlep, krivda in sočutje

Scroogevo delovanje lahko razložimo še z uporabo koncepta pohlepa, ki se je prelevil v občutenje krivde in sočutja. Pohlep je definiran kot »strastna želja po prisvajanju dobrin« (SSKJ), hkrati pa je povezan z občutkom nenehne nezadovoljenosti (Seuntjens idr. 2015). Za Scrooga lahko trdimo, da je pohlepen, saj ne vidi razloga, zakaj bi komurkoli kaj daroval. Osebe z visokim pohlepom kot dispozicijo so karakterizirane kot sebične in kot take, ki imajo zelo ozek, že »tunelski« pogled, zaradi česar tudi manj verjetno zavzemajo perspektivo drugega – vedno pa so usmerjene v čim več, ne glede na posledice (Seuntjeuns idr. 2015). Obisk duhov pa je v Scroogu spodbudilo zavedanje, da tako, kot je deloval do sedaj, ni bilo prav ali vredno: če bi v tem trenutku umrl, ne bi za njim nihče žaloval. To ga je prestrašilo in zgrozilo do te mere, da ne želi pozabiti ničesar, kar so ga duhovi naučili, in obenem obljubi, da se bo poboljšal (Dickens 1843). Ob spoznanju, da je s svojim delovanjem škodoval drugim, je Scrooge občutil krivdo. Krivda naj bi namreč predstavljala prepoznavo, da je oseba vzrok za trpljenja drugega, ker sploh ni delovala ali pa je delovala v

škodo drugega (Zahn-Waxler 2000 v Pommier, 2010). Prepoznavna lastnih napačnih in pregrešnih dejanj je Scrooga motivirala k delovanju, ta pomoč drugemu pa je prvotno izvirala iz krivde oziroma želje delovati v smeri kompenzacije škode, ki jo je povzročil drugim (Batson 1998 v Pommier, 2010). Glede na potek zgodbe pa lahko rečemo, da je Scrooge deloval tudi iz sočutja, saj je pogled na bolehnega dečka v njem sprožil občutek groze, da malemu Timu v prihodnosti ne bo prizanešeno. Na koncu je res želel pomagati malemu Timu, kar je razvidno iz dveh njegovih dejanj: povišanja plače Bobu Cratchitu in nakupu purana za božično pojedino. Eden od glavnih motivov za sočutje je namreč prav želja pomagati drugemu (Iyer idr. 2003). Na začetku je Scrooge občutil krivdo, obžalovanje in tudi odgovornost do posledic škode, ki jo je povzročil drugim. Skozi uspešno predelovanje občutkov krivde pa je prišlo do premika k sočutju (Pommier 2010). Ta predelava je sicer izjemno hitra, ampak je na koncu vendarle deloval tako iz želje, da bi se oddolžil za svoje preteklo vedenje, kot tudi iz želje, da bi pomagal drugemu.

»Kot dan in noč«

Čeprav je težko verjeti, da se je Scrooge toliko spremenil le v eni noči, bi taka sprememba bila mogoča zaradi izkušenj iz otroštva, na katere je pozabil. Eden izmed pomembnih dejavnikov, ki spravijo spremembo v tek, predstavlja prav izkušnja, kako se vesti v določeni situaciji, npr. kako se vesti radodarno (Knobel 2019). Scrooge se je s pomočjo obiska duhov spomnil, da ni bil vedno tako zadirčen, sebičen in zaprt vase, rad je imel tudi božič. Ko se spominjamo svoje preteklosti, lahko na določene spomine gledamo z vidika tretje osebe. To se pogosto zgodi v primerih, ko je spomin starejši in manj jasen in manj preplavljen z močnimi občutki (Nigro in Neissner 1983). Tretjeosebni pogled na spomine pa lahko zavzamemo tudi v primeru, ko nas spomin na določene pretekle dogodke zelo vznemiri, zaradi česar nas v trenutku preplavijo močni negativni občutki, npr. sramu, krivde. S tretjeosebnim pogledom na spomin lahko zmanjšamo nivo stresa, ki ga občutimo ob takem spominu (Meerholz idr. 2019). Slednje lahko postavimo tudi v kontekst *Božične pesmi* (Dickens 1843) in si razložimo, zakaj je Scrooge obudil izrinjene spomine kot zunanji opazovalec. Ti spomini so zanj predstavljali enega najtežjih obdobij (npr. osamljeno otroštvo v internatu), hkrati pa tudi čas otroške radosti in veselja. Morda mu je pogled na svoj pretekli jaz omogočil zavzeti psihološko distanco do opazovanega dogodka, pri čemer je lahko nase pogledal z bolj objektivnega vidika. Po drugi strani pa mu je ta odmik morda omogočil ponovno doživetje opazovanega dogodka brez čustev, ki jih je občutil njegov pretekli jaz. Pri srečanju s svojo preteklostjo je Scrooge spoznal, da je že imel izkušnjo radosti, vendar je zaradi lastne obsesije z (materialno) varnostjo in distanciranjem od drugih pozabil na te spomine in na to, kako ravnati v dobro drugega.

Na omenjeno spremembo pa lahko pogledamo tudi z vidika spreobrnjenja. Le-to vodi do ene izmed večjih sprememb v dojemanju smisla življenja (Halama in Lačná 2011), predstavlja lahko tudi obliko prilagoditve in osebnostne rasti (Allison 1969 v Rambo in Bauman 2011). Spreobrnjenje naj bi nastopilo zaradi čustvenih težav v preteklosti, kot so na primer problematični odnosi z očetom, nesrečno otroštvo in nejasno oblikovani medosebni odnosi (Ullman 1989 v Rambo in Bauman 2011). Zaradi pomanjkljivega delovanja določenih vidikov življenja pa posledično nastopi

kriza, ki lahko v posameznikovem življenju povzroči zmedo ali mu omogoči novo priložnost (Rambo in Bauman 2011).

Iz zgoraj zapisanega je razvidno, da je bil Scroojev oče precej strog oziroma čustveno odsoten, otroštvo pa bolj osamljeno in nesrečno. Razen Scroojevga nečaka Freda v noveli ni podatka o drugih Scroojevih sorodnikih, prav tako ni veliko zapisanega o morebitnih prijateljih ali sosedih. Scrooge prebiva sam v svojem stanovanju, ki je bilo prej celo Marleyeva last. Stanovanje pa se nahaja v stavbi, kjer so bile vse ostale sobe že oddane kot pisarne (Dickens 1843). Čeprav Scrooge meni, da je samozadosten in se počuti bolje brez intimnih odnosov z drugimi ljudmi, ga prihod Marleyevega duha dodobra pretrese in zmede. Za Scrooga predstavlja prihod treh duhov sodni dan (krizo), Marley pa mu zagotovi, da je on tisti, ki je priskrbel prihod treh duhov, saj za Scrooga predstavljajo priložnost in upanje, da uide Marleyevi usodi (Dickens 1843). Scrooge in Marley sta si bila v resnici zelo podobna (npr. po letih, spolu, oba sta živela sama in bila zelo skopuška), zaradi česar je Scrooge tudi cenil in spoštoval mnenje svojega sodelavca. Tako se prepusti toku, ki ga ponese v preteklost, sedanost in prihodnost. Eden izmed motivov, zakaj se oseba spreobrne (Epstein 1985), je tudi želja po moči nad smrtjo. Scrooga ob spoznanju, da nihče ne bo žaloval za njim, postane zelo strah smrti in pozabljenosti s strani drugih. Na koncu si ne želi umreti, ampak poboljšati, kar bi predstavljalo njegovo vstopnico v življenje. Točko preloma pa predstavlja ogled lastnega groba in zavedanje, da za njim nihče ne žaluje.

Čeprav je bil proces spreobrnjenja v *Božični pesmi* (Dickens 1843) relativno hiter (skupaj traja eno noč), Scrooge svojo spreobrnjenje pokaže takoj naslednji dan, ko napravi dobredelna dejanja v imenu božičnega duha. Navadno so spremembe spreobrnjenja pozitivne, saj spreobrnjenec zavrže stare navade, ki niso bile več funkcionalne, v prid običajev, ki mu bolj ustrezajo (Rambo in Bauman 2011). Scrooge zavrže svoj stari sebični jaz in postane eden bolj dobrodušnih ljudi v mestu. Oseba po spreobrnjenju ne postane le bolj skromna in dobredelna (Stronge idr. 2021), ampak tudi čustveno bolj stabilna, ekstravertna, sprejemljiva (Halama in Lačná 2011) in vestna (Stronge idr. 2021), kar je opazno tudi pri Scroogu, ki se po prihodu duhov prelevi v bolj veselega, srečnega ter veliko manj zadirčnega možakarja, tako v odnosu do svojega nečaka kot tudi do someščanov. Prisotna je tudi oblika nove svobode, kar Scrooge izrazi z besedami, da se počuti lahkega kot peresce (Dickens 1843). Zmeda, ki jo je povzročil prihod duhov, se je tako prelevila v novo priložnost, ko se Scroojeva življenjska zgodba spleta skupaj z »nauki«, ki jih je dobil skozi noč.

Zaključek

Ebenezer Scrooge je zelo dobro oblikovan antagonist, ki v bralcu na začetku vzbudi le malo sočutja, z branjem pa dobimo priložnost uvida v njegovo preteklost, sedanost in tudi prihodnost. Scroojevo delovanje sem najprej razložila s pomočjo teorije razvoja psihosocialnih stadijev po Eriksonu (integracija nasproti življenjskemu obupu). Podala sem argumente, ki zagovarjajo odklonilno-izogibajoči vzorec navezanosti, in upoštevala še zgodovinski vidik, saj so na Scroojev razvoj imeli bistveno vlogo vrstniki v internatu. Slednje nakazuje, da se je kljub hladnemu odnosu do drugih v resnici vedel na način, ki je bil sprejemljiv v takratni viktorijanski

Veliki Britaniji. Zaradi težav v vzpostavljanju intimnih medosebnih odnosov pa je svoje zaupanje vložil v edino sredstvo, ki se mu nikoli ne bo izneverilo – v denar. Scrooge je bil sebičen in praviloma ni opazil potreb drugih – če pa jih je opazil, jih ni razumel. Obisk duhov je v njem vzbudil občutek krivde, kar je vodilo v sočutje. Nenazadnje pa je Scroogeova moralna sprememba bila mogoča zaradi otroške izkušnje biti dober, ki pa se je skozi leta spremenila zaradi neizprosni življenjskih razmer. Kot poskus samozaščite je prevzel tudi bolj odmaknjen pogled na lastne spomine. Na koncu sem Scroogevo osebnostno spremembo poskusila razložiti s konceptom spreobrnenja, spodbujenega s strani duhov, ki so Scrooga spremenili na »boljše«. Psihološka analiza Dickensonove književne figure pokaže, da gre za kompleksen psihološki lik, ki zrcali univerzalno psihološko dinamiko in ga lahko smiselno interpretiramo s sodobnimi psihološkimi teorijami.

Literatura

- K. Bartholomew, 1990: Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationship*, 7, 147–178.
- K. Bartholomew in L. M. Horowitz, 1991: Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (2), 226–244.
- J. Broich, 2016: *The real reason Charles Dickens wrote A Christmas Carol*. Time. Pridobljeno s <https://time.com/4597964/history-charles-dickens-christmas-carol/> (Dostopno 22. 2. 2022.)
- J. H. Clarke, 2009: The metapsychology of character change: A case study of Ebenezer Scrooge. *Journal of Spirituality and Mental Health*, 11, 248–263.
- C. Dickens, 1843: *A Christmas Carol*. London: Penguin English Library.
- S. Epstein, 1985: The implications of cognitive-experiential self-theory for research in social psychology and personality. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 15, 283–310.
- P. Halama in M. Lačná, 2011: Personality change following religious conversion: Perceptions of converts and their acquaintances. *Mental Health, Religion and Culture*, 14(8), 757–768.
- J. Harris Rich, 2007: *Otroka oblikujejo vrstniki: Sporočilo za starše, ki precekujejo svoj vpliv*. Ljubljana: Orbis.
- A. Iyer, C. W. Leach in F. J. Crosby, 2003: White guilt and racial compensation: The benefits and limits of self-focus. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(1), 117–129.
- Y. Kashti, 1998: The public school in 19th century England. *Child and Youth Services*, 19(1), 35–54.
- A. Knobel, 2019: Scrooge and significant moral change. *Journal of Moral Education*, 48(2), 147–164.
- L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), 2009: *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- E. W. Meerholz, R. Spears in K. Epstude, 2019: Having pity on our victims to save ourselves: Compassion reduces self-critical emotions and self-blame about past harmful behavior among those who highly identify with their past self. *PloS ONE*, 14(12). Pridobljeno s <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0223945> (Dostopno 22. 2. 2022.)
- G. Nigro in U. Neisser, 1983: Point of view in personal memories. *Cognitive Psychology*, 15, 467–482.

- E. A. Pommier, 2010: *The Compassion Scale* [Doktorska dizertacija, University of Texas at Austin]. Texas Scholar Work. Pridobljeno s <https://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/ETD-UT-2010-12-2213/POMMIER-DISSERTATION.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Dostopno 22. 2. 2022.)
- L. R. Rambo in S. C. Bauman, 2011: Psychology of conversion and spiritual transformation. *Pastoral Psychology*, 61, 879–894.
- T. G. Seuntjens, M. Zeelenberg, N. van de Ven in S. M. Breugelmans, 2015: Dispositional greed. *Journal of Personality and Social Psychology*, 108(6), 917–933.
- S. Shuttleworth, 1996: *Charlotte Brontë and victorian psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- S. Stronge, J. Bulbulia, D. E. Davis in C. G. Sibley, 2021: Religion and the development of character: Personality changes before and after religious conversion and deconversion. *Social Psychological and Personality Science*, 12(5), 801–811.
- T. M. Thomas in S. Deepti, 2016: Understanding old age through the character of Ebenezer Scrooge: A review. *International Research Conference on Literature, Humanities and Sociology*. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/317569889_Understanding_Old_Age_through_the_character_of_Ebenezer_Scrooge_A_Review (Dostopno 22. 2. 2022.)
- A. Vrettos, 2000: Defining habits: Dickens and the psychology of repetition. *Victorian Studies*, 42(3), 399–426.
- G. Žvelc, 2021: *Razvojne teorije v psihoterapiji: Integrativni model medosebnih odnosov*. Ljubljana: Inštitut IPSA.